

ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ Μ. ΒΕΡΕΜΗ

Πώς αντιλαμβάνονταν οι Έλληνες το περιεχόμενο της εξέγερσης;

Η αντλήση ότι ο τοπικισμός, η οικογένεια και η ορθόδοξη πίστη συναποτελούν τα κύρια στοιχεία της νεοελληνικής ταυτότητας πριν από την επιρροή του Διαφωτισμού είναι απολύτως έγκυρη. Τα αρματολίκια και ο κόσμος των προκρίτων διατηρούσαν κάποια αυτονομία από την Υψηλή Πύλη που βρισκόταν πολύ μακριά για να ασκεί με επάρκεια την εξουσία της στην περιφέρεια. Όπου να γίνει η νεότερη Ελλάδα πολιτισμική ενότητα όπως την ήθελε ο Παπαρρηγόπουλος, περιπλανήθηκε σαν κατακερματισμένη κοινότητα ελληνοφώνων κυρίως ορθοδόξων του Μοριά της Ρούμελης και των νησιών. Για να μάθουν ο Κολοκοτρώνης και οι Δεληγιανναίοι να ονομάζουν πατρίδα κάτι μεγαλύτερο από τον γενέθλιο τόπο τους, δούλεψε η συστηματική κατάρτιση των Φυλικών στις γραμμές του εθνικού διαφωτισμού. Τα περισσότερα απομνημονεύματα των αγωνιστών πατάνε σε δύο βάρκες. Τη μία των γεγονότων που αφηγούνται και την άλλη, την εποχή καταγραφής τους, όταν πλέον η οθωνική εκπαίδευση δημιουργούσε δασκάλους με ενιαίο εθνικό φρόνημα, ο Μακρυγιάννης δεν προσαρμόστηκε στη χρονική αναπιστολογία γεγονότων και καταγραφής τους και γι' αυτό επικρατεί στη γραφή του σύγχυση προνεωτερικής κοινωνίας και νέου εταϊρικού κράτους. Από τη μια ο ρουμελιώτης αγωνιστής νουθετεί τα παλικάρια του να μη βασανίζουν ομόθητους για να αποκαλύψουν τους κρυψώνες των αγαθών τους και από την άλλη δηλώνει περήφανα ότι εκείνα τα παλικάρια χώριζαν τη λεία τους στα τρία και αυτού του έδιναν τα δύο. Ας θυμηθούμε ότι ο Μακρυγιάννης κατέγραψε τις αναμνήσεις του από το 1832 ως το 1850.

Το έθνος, κατά τον Benedict Anderson, αποτελεί κοινότητα επειδή εννοείται σαν βαθιά οριζόντια αδελφική σχέση ανθρώπων με τον ίδιο πολιτισμό. Οι σφαγές χιλιάδων ορθοδόξων της αυτοκρατορίας υπήρξαν πρόσθετος δεσμός στην εθνική ταυτότητα του ελληνικού έθνους.

Την έννοια του πολιτικού θανάτου προσδιορίζει ο Σπυρομήλιος στα απομνημονεύματά του «Ο πόλεμος ως αποφασίζει την Εθνικὴν ὑπαρξιν ἢ τον θάνατό μας, ποτέ όμως ο Έλληνας δεν παραδίδεται στον Ρεστί Μεχμέτ Πασά Κιουταγιαλί ως ραγιάς, διότι αποφάσισε να αποτινάξει αυτόν τον ζυγόν ἢ να αποθάνει». Κατά τον Douglas Dakin, υπήρχαν προεπαναστατικά σαράντα χιλιάδες μουσουλμάνοι στον Μοριά που σταδιακά φεύγουν ή σκοτώνονται παρά τη συμβίωση αλλοθρήσκων που ευαγγελίζονταν ο Ρήγας και ο Κοραΐς. Αργότερα, στις 18 Οκτωβρίου 1828, ο Καποδίστριας διεμήνυσε

προς τις δυνάμεις ότι οι Τούρκοι και οι Έλληνες «είναι απολύτως αδύνατον να συζήσωσιν εις το εξής επί της αυτής εκείνης γης όπου επολέμησαν». Η εξέλιξη της ταυτότητας συνεχίζεται να διαμορφώνεται σε όλο το διάστημα του αγώνα και αποκτάει διαρκώς νέα χαρακτηριστικά, από την αλληλεγγύη της φατρίας ως τη φανταστική κοινότητα του έθνους που μοιράζεται την ίδια πολιτισμική παράδοση. Ο εθνικισμός έγινε από τις ιδεολογίες που επανεντάσσουν το άτομο στο κοινωνικό σύνολο. Ο εξατομικευμένος άνθρωπος των κοινωνικών συμβολαίων χειραφέτησε το άτομο από τον οικουμενικό καταναγκασμό του Μεσαίωνα. Οι μεγάλες επαναστάσεις του 18ου αιώνα και ο εθνικισμός που τις παρακολουθούσε επανέφεραν τον εξατομικευμένο άνθρωπο του John Locke στην κοινότητα των εξεγερμένων. Αν όμως το έθνος είναι μια νέα έννοια, τα στοιχεία τα οποία συνιστούσαν το περιεχόμενό του είναι παλιά. Η γλωσσική ομοιογένεια είναι το πιο ισχυρό δομικό στοιχείο κάθε έθνους και ο κύριος δεσμός του με το παρελθόν. Η πολυγλωσσία και οι διάλεκτοι που επικρατούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία σταδιακά αντικαταστάθηκαν από την ελληνική γλώσσα, η οποία διδασκόταν στα σχολεία και τη διέδιδε ο Τύπος. Επέζησαν προφορικές γλωσσικές παραδόσεις όπως τα αρβανίτικα και τα βλάχικα. Μολονότι το Πατριαρχείο διατήρησε την αντεπαναστατική του ιδεολογία ως τον θάνατο του Γρηγορίου Ε' και τριάντα με σαράντα μητροπολιτών, ο θρησκευτικός χαρακτήρας των επαναστατημένων παρέμεινε σαν το διακριτικό του στοιχείο. Ήταν αυτή άλλωστε η διάκριση που τους έκανε να μειονεκτούν στο σύστημα των κατακτητών. Το κοσμικό περιεχόμενο της επανάστασης του Διαφωτισμού που ήρθε από τη Δυτική Ευρώπη και είχε πνεύσει τους Αμερικανούς (1775) και τους Γάλλους (1789) στους δικούς τους ξεσπκωμούς έφτασε στους Έλληνες από τις οδούς του εμπορίου.

Ο Κολοκοτρώνης αντιλαμβάνονταν τη σημασία αυτών των μνημάτων «που έκαναν να ανοίξουν τα μάτια του κόσμου». Ελεγε ακόμα ο Γέρος του Μοριά «η επανάσταση η δική μας δεν ομοιάζει με καμιά από όσες γίνονται την σήμερον εις την Ευρώπην. Της Ευρώπης αι επαναστάσεις εναντίον των διοικήσεων των είναι εμφύλιος πόλεμος. Ο δικός μας πόλεμος ήταν έθνος με άλλο έθνος, ήτο με ένα λαόν όπου ποτέ δεν ηθέλησε να αναγνωρισθεί ως σκλάβος». Ο διαχωρισμός πολιτικής και εθνικής από εθνική σύγκρουση αποβλέπει ακριβώς στην πλήρη νομιμοποίηση του εθνικού αγώνα στα μάτια των δυνάμεων.